

Fig. 18. Søndre kapel set fra sydøst (s. 5429). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The south chapel seen from the south-east.*

Sydkapel (fig. 18-19, jf. fig. 84). Et stort kapel, der måler ca. 10×10 m og fylder ca. halvdelen af skibets længde, er opført ud for den østligste del af skibets sydside. Det er opført af bælder af granitkvadre og munkesten over en jorddækket sokkel. Østsiden brydes af et stort, oprindeligt dobbeltfalsset, fladbuet $\uparrow$ vindue (jf. fig. 47 og 84), der i det ydre står som niche og i det indre som en blænding, der imidlertid næsten helt er dækket af den tidligere altertavle (jf. s. 5454); dog ses den søndre vange. Vestsiden, og ikke mindst dens midterste del, bærer præg af store ommuringer (fig. 19), som kunne antyde, at der her har været gennembrudt en åbning (jf. s. 5433). Bygningsdelen afsluttes foroven af en dobbelt falsgesims. Syd gavlen bærer tydeligt præg af væsentlige ændringer (fig. 18 og jf. ndf.). Midt i gavlen er et stort, nu let tilspidset, fladbuet vindue i et trykket spidsbuet indre spejl, der er placeret i et ydre spejl med tvillingdelt, fladbuet øvre afslutning. Vindu-

esåbningen er falsset i det ydre og dobbeltsmiget i lysningen. Under vinduet ses spor af en tilmuret, sekundær åbning, formentlig en dør (jf. s. 5433).

Kapellets indre er af tegl. I forbindelse med etablering af en åbning herfra til skibet er skibets sydmur omtrent helt nedbrudt her, og en mur af teglsten og med en mindre åbning formentlig etableret. Den nuværende, lige gennemløbende arkade, der er placeret skævt i forhold til faget (jf. fig. 20), mangler fuldstændigt stik og må være senere gennembrudt. Den er trukket så langt mod vest, som det er muligt af hensyn til skibets hvælv. Kapellets indre overdækkes af et samtidigt, otte-delt hvælv med ribber, der er vekselvis retkantede og affasede (jf. fig. 21, 23-24 og 92) og afsluttes foroven med en cirkulær slutsten. Det bæres af kraftige, retkantede lave piller (jf. fig. 23-24), der er fortsat op i kapellets loftsrum, hvor de ses at være i forbandt med væggene (fig. 22). Pillernes nedre del, som bærer skjoldbuerne og ribberne,

Fig. 19. Søndre kapels vestside (s. 5429). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The west side of the south chapel.*

er en sten kraftigere end den øvre. Til alle sider er der store, spidsbuede skjoldbuer, der er halvanden sten dybe og en hel sten høje og opmuret af vekselvis en løber og to bindere. Hvælvet har lette halvstens overribber, hovedsagelig muret af løbere, og den nederste del af overribberne er forstærket.

Den kamtakkede, blændingsprydede gavltre-kant (fig. 18), der har fem takker til hver side og en bred toptinde, alle med bryn, har på begge sider af ovennævnte spejl i gavlfodshøjde to savtaksfriser, hvorover tre fladbuede blændinger. Herover i midten et korset kors og på begge sider af dette to stigende, fladbuede højblændinger. Over korsets tværarme skjoldformede blændinger. I nederste og tredjenederste kamtak i hver side en rombeformet, aftrappet blænding. På begge sider af vinduet og over dette, omkring korset, større partier med små sten. En del af gavlens inderside, op til et halvstens tilbagespring, er senere borthugget (jf. fig. 25).

Af sognepræst Karl Hansens beskrivelse af kirken 1867 fremgår, at korsets nederste del da var gået tabt i en større, fladt rundbuet niche.⁶⁷ Af J. Vilh. Petersens skitse fra 1882 (fig. 90) fremgår, at gavlen da var retableret.

Nordkapel. Et kapel er opført ud for den østligste del af skibets nordside (fig. 27). Under nordgavlen ses en rejst syld af rå og kløvet kamp. Én af disse sten har en stor fordybning, og til den er der knyttet et sogn (jf. s. 5414). Herover samt i øst er murværket opført af granitkvadre forneden og gule, flammede teglsten foroven. I øst indgår tre bæltter af kvadre, det øverste kun i facadens halve længde, i teglmurværket. I nord ses blot enkelte kvadre i teglmurværket. Vestmuren adskiller sig markant herfra, idet dens nordligste del er udført ligesom nordgavlen, mens den resterende del udelukkende er opført af rå kamp med lidt tegl (fig. 89). Denne forskel viser, at rummet i sluppen mellem nordkapellet og våbenhuset er planlagt

Fig. 20. Det søndre kapel set mod syd (s. 5429). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The south chapel looking south.*

Fig. 21. Det søndre kapels hvælv (s. 5429). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The vault of the south chapel.*

samtidig med kapellet opførelse. Ligeledes er en oprindelig dør i vestre flankemur orienteret mod dette rum (jf. ndf.). Bygningen afsluttes foroven af en dobbelt falsgesims. I nordgavlen ses over det nuværende, senere vindue (jf. s. 5438) en rest af et oprindeligt vindue med tvillingdelt spejl med fladbuer (jf. fig. 27, 29 og fig. 91).

Kapellets indre er af tegl. Det forbindes med skibet med en ligeløbende arkade, der er brudt igennem skibets nordmur (fig. 26). I tagrummet ses tydeligt, at gennembrydningen er yngre end skibets overhælvning. I østmuren er en stor fladbuet niche, der nu er tilmuret i murflugten. I vestmuren, længst mod syd en sekundær dør (jf. s. 5438). Kapellet overdækkes af et samtidigt, otte-delt hvælv med retkantede halvstensribber, der løber af i hjørnerne og bæres af forlæg i murene (jf. fig. 26).

Den kamtakke gavl trekant af tegl (fig. 27, 29 og 91) markeres lidt over tagfodshøjde af en tre skifter høj båndblænding.⁶⁸ Gavlen herover

er etagedelt. Den nedre del har syv blændinger, hvoraf den yderste i hver side er lav og spidsbuet. Herefter følger to jævnhøje, fladbuede blændinger, hvis mellemfaldende, helstensbrede pille brydes af en stor cirkelblænding. I midten en tvillingdelt, fladbuet blænding, hvori et oprindeligt, fladbuet, delvist rekonstrueret vindue (jf. fig. 27 og 29).⁶⁹ Gavlens øvre del, der bærer præg af kraftig ommuring, brydes af tre stigende, tvillingdelte blændinger med trappestik på en ligeledes aftrappet konsol. På toptinden et kort savskifte og en to skifter høj båndblænding. Kamtakkerne har bryn.

Kapellets tagværk kunne ved den dendrokronologiske undersøgelse (jf. s. 5441) dateres til o. 1520, hvilket meget vel kan svare til kapellets opførelse.

Et lille rum i slippen mellem våbenhuset og nordre kapel var uden tvivl planlagt samtidig med sidstnævnte (jf. ovf.). Rummets nordmur, der fugter med våbenhusets gavl, er fornyet i mun-

Fig. 22. Hvælpille i søndre kapels tagrums sydvestre hjørne (s. 5429). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *Arch column in the south-west corner of loft of the south chapel.*

kesten. Såvel biskop Engelstoft i 1861 som sognepræst Karl Hansen i 1867 nævner, at denne mur var af rå kamp.⁷⁰ Omtrent midt i kapellets vestre flankemur er en oprindelig, fladbuet dør, der har haft anslagsfals omtrent midt i murtykkelsen. Bredden har været ca. 90 cm mod kapellets indre og 135 cm mod det lille rum. Dørfløjen, der formentlig var ophængt i søndre fals, har slået op mod vest, altså ind mod rummet. Døren ses helt tilmuret på N. P. Jensens plan fra o. 1900, mens den var delvist genåbnet før 1924, jf. plan ved Knud Lehn Petersen. Nichen tjener nu til opstilling af et brandskab. Rumets funktion kendes ikke, men det kan oprindeligt have været tænkt som *sakristi*? (sml. s. 5437). Det fungerede i en periode som fyrrum (jf. s. 5443).

Fig. 23–24. Søndre kapel. 23. Arkade og nordøstre hvælpille (s. 5429). 24. Sydøstre hvælpille (s. 5429). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – *The south chapel. 23. Arcade and north-eastern vaulting pillar. 24. The south-eastern vaulting pillar.*

Fig. 25. Søndre kapel, gavlens inderside (s. 5430). Foto Arnold Mikkelsen 2019. – South chapel, the inner side of the gable.

Eftermiddalalderlige reparationer og vedligeholdelser. Ved biskop Jacob Madsens besøg i kirken 1590 noterede han sig bl.a., at der var »feiler paa Tornet oc Tag...«. Ligeledes omtaler han, at præstens korn »ligger i Synderkapellet, 1 Dør fore«. ⁴⁰ Det kan dreje sig om den $\dagger$ dør, der ses i sydgavlen eller de ommuringer, der ses på kapellets vestmur (jf. s. 5429). I en kommentar fra stiftet til Skamby Kirkes regnskaber 1665 berettes, at kirken var 'ganske brøstfældig på murene alle vegne'. ⁷¹ Ved synsforretningen 1723 nævnes, at 'kirken dette år overalt er blevet renoveret', ⁷² og i en beskrivelse 1755 omtales kirken som værende i meget god stand. ⁷³ Kirkeejerne var 1819 under tiltale for at have forbrudt deres ejerskab til kirken som følge af manglende vedligeholdelse. De erklærede samme år, at kirken nu var »ordentlig og net« på nær enkelte dele, ⁵⁸ og året efter forelå en attestation på, at kirken var istandsat, og at når de nye stole også var færdigt istandsat, ville kirken blive

en af »de mest udmærkede i Fasthed og Skønhed i Odense Amt«. ⁵⁸ Ved et syn 1827 oplystes, at et af korets østhjørner var skredet en tomme ud. ⁴⁹ 1839 oplyste kirkeejerne til Danske Kancelli, at man de foregående år, udover til reparation og udskiftning af tagbeklædning (jf. s. 5441), havde anvendt over 1.000 rigsdaler til kirkens forskønnelse til såvel indvendig som udvendig hovedreparation, nye vinduer (jf. s. 5439) og døre samt havde indrettet nyt våbenhus. ⁴⁹ Hermed flyttedes våbenhusfunktionen (jf. s. 5420) til tårnrummets vestre del. I forbindelse med at kirkeejerne 1847 donerede et orgel til kirken (jf. s. 5467) og samtidig opførte et orgelpulpitur (s. 5469), blev der opført en tømret nord-sydgående skillevej med en fløjdør (jf. s. 5467), der adskilte den vestre del til en forhal fra tårnrummets østre del. Kirken var under murreparation 1849, 1860, og 1877 nævnes, at det ydre var under reparation, men det fremgår ikke af kilderne, hvad der blev lavet. ⁷⁴